

Válka, Josef

Poznámky

In: Válka, Josef. *Hospodářská politika feudálního velkostatku na předbělohorské Moravě*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962, pp. 204-226

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/119336>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

POZNÁMKY

I. KAPITOLA

¹ Klíma A. et Mac ůrek J., *La question de la transition du féodalisme au capitalisme en Europe centrale (16e—18e siècles)*. Rapports IV, Histoire moderne, Göteborg—Stockholm—Uppsala, 1960 a v poněkud jiné formě s poznámkovým aparátem J. Mac ůrek, *K otázce přechodu od feudalismu ke kapitalismu v zemědělství ve střední Evropě (16.—18. století)*; A. Klíma, *K otázce přechodu od feudalismu ke kapitalismu v průmyslové výrobě ve střední Evropě (od 16. do 18. stol.)*, SPFFBU, IX, 1960, C 7, str. 299—351 a tam citovaná literatura.

² ČČH, XXX, 1924, str. 205—236, 433—469. Hrubý zde vychází z koncepce G. von Bellowa, propracované zejména v práci *Territorium und Stadt. Aufsätze zur deutschen Verfassungs-, Verwaltungs- und Wirtschaftsgeschichte*, Mnichov—Lipsko 1900 a *Probleme der Wirtschaftsgeschichte*, Tübingen 1920.

³ „Návrat šlechty k pozemkovému hospodářství a velké převraty na našem venkově s tím souvisící, jsou počátkem nového období, východu z feudalismu a nové orientace na poli kulturním.“ *Z hospodářských převratů*, str. 206. B. Mendl hodnotil na základě Hrubého názoru velkostatek 16. století jako příklad pronikání kapitalistických poměrů do zemědělství. B. Mendl, *Nové obzory a řády hospodářské, Dějiny lidstva*, V, Praha 1938, str. 189.

⁴ *Rozsah a výnos velkostatku biskupství olomouckého v první pol. 17. stol.* AA 4/1917.

⁵ *Odhady konfiskovaných moravských velkostatků (1622—1623)*, ČMM, 51/1927, str. 124—149.

⁶ W. Starck, *Ursprung und Aufstieg des landwirtschaftlichen Grossbetriebes in den böhmischen Ländern*, Brno, 1934, a nověji *Der Ackerbau der böhmischen Gutswirtschaften im 17. und 18. Jahrhundert*. Zeitschrift für Agrargeschichte und Agrarsoziologie, 5, 1957, str. 20—41.

⁷ Vyd. Praha 1930.

⁸ V. Pešák, *Panství rodu Smiřických v letech 1609—1618*, SAMV, 13/1940.

⁹ A. Míka, *Feudální velkostatek v jižních Čechách (XIV.—XVII. stol.)*, Historický sborník I, 1953, str. 122—213.

¹⁰ A. Míka, *Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století*, Praha, 1960; též, *České rybníkářství a problém počátků původní akumulace kapitálu v českých zemích*, ČSČH, II, 1954, str. 262—271; též, *Problém počátků nevolnictví v Čechách*, ČSČH, V, 1957, str. 226 až 248; též, *K otázce původní akumulace kapitálu v Čechách*, ČSČH, V, 1957, str. 632—664; též, *Die wirtschaftlichen und sozialen Folgen der revolutionären Hussitenbewegung in den ländlichen Gebieten Böhmens*, ZfGW, VII, 1959, str. 820 n.

¹¹ Fr. Matějka, *Feudální velkostatek a poddaný na Moravě s přihlédnutím k přílehlému území Slezska a Polska*. Studie o přeměnách na feudálním velkostatku v druhé polovině 15. a v první polovině 16. stol., Praha 1959. V této knize jsou shrnuty nebo přetištěny dílel Matějkovy články, jako *Z feudální problematiky moravské předbělohorského období*.

ČMM, 73, 1954; *Gostomski a soudobé hospodářské instrukce v českých zemích*, Slovenské historické studie, I, Praha 1955, *K otázce budování pivovarů na našem feudálním velkostatku v 1. pol. 16. stol.*, ČMM 75, 1956; *Přehled rozvoje rybníkářství na Moravě v 2. pol. 15. a v 1. pol. 16. stol. s přihlédnutím k přilehlým územím slezským*, Časopis slezského muzea, V, 1956.

¹² Viz recenze Matějkovy práce od A. Míky, v ČSČH, 1959, str. 732 n a J. Války, SPFFBU, IX, 1960, C 7, str. 274—279.

¹³ Agrární otázkou v předbělohorských Čechách se zde zabývá především J. Petráň, který publikoval několik dílčích výsledků své připravované souborné práce, jako *Pohyb poddaného obyvatelstva a jeho osobní právní vztahy v Čechách v době předbělohorské*, ČSČH, V, 1957, str. 26—58, 399—447; *Zemědělská nářadí poddaných v Čechách koncem 16. a na začátku 17. století*, Zápisky katedry československých dějin a archivního studia University Karlovy, III, 1958, č. 3. V Zápiscích bylo publikováno několik dalších studií.

¹⁴ Janoušek prováděl systematický výzkum patrimoniálních archívů a pracoval na jejich využití pro vědecké i prakticky zemědělské cíle. Viz jeho články *Osudy patrimoniálních archívů*, ČAS, 9—10, 1933, *Další zkušenosti z prohlídek patrimoniálních archívů*, ČAS, 11, 1934, *Přednášky o patrimoniální správě*, Cyklost. bez data.

¹⁵ *Metody a příští úkoly studia dějin zemědělství a lesnictví*, Vědecké práce ČSAZV z dějin zemědělství a lesnictví, 1959, str. 5—21 a j.

¹⁶ *Nové příspěvky ke studiu feudálního velkostatu 16. stol.* Sborník ČSAZV — Historie a musejnictví 2, 1957; *Ke studiu feudálního velkostatu*, Sborník ČSAZV, 3, 1958 a zejména ve studii pro připravovanou zemědělskou encyklopedii *Zemědělská výroba a vývoj velkostatu v Čechách od poloviny XVI. století do Bílé hory*, dosud v rukopise. Z dílčích studií např. *Význam výkonu a využití robotních služeb v zemědělské výrobě na feudálním velkostatu*, Sborník ČSAZV — Historie a musejnictví, 1956 aj.

¹⁷ J. Radimský, *Berňová registra moravská z první poloviny 16. století*, I. část, ČMM, 72/1953, str. 269—359, II. část ČMM 73/1954 str. 251—293, III. část ČMM 76/1957, str. 288—383; *Produkce obilí na Moravě na sklonku 16. století*, ČMM, 75/1956, str. 153—193.

¹⁸ Přehled výsledků české literatury o dějinách zemědělství podal V. Černý v čl. *Badania w zakresie dziejów gospodarczych a szczególnie rolniczych w Czechosłowacji od r. 1918*. Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych. II. 1932: *Bádání v dějinách hospodářských v Československu od r. 1932*, Roczniki VII, 1938.

¹⁹ J. Křivka, *Litomyšlský velkostatek v 16.—17. století*, Praha 1959, týž, *Roudnický velkostatek na sklonku 16. století*, Sborník ČSAZV — Historie a musejnictví 1956, týž, *Poplužní dvory roudnického panství na sklonku 16. století*, ČSPS, 63/1955.

²⁰ J. Macůrek, *K otázce vývoje a výnosu pozemkového vlastnictví na pohraničí Moravy, Slovenska a Těšínska koncem 16. a poč. 17. století*, SPFFBU, C 5. Četné dílčí studie o velkostatku a poddaných v karpatské oblasti shrnul Macůrek v práci *Valaši v západních Karpatech v 15.—18. století*, Opava 1959 a spolu s M. Rejnusem v příslušných kapitolách studie *České země a Slovensko ve století před Bílou horou*, Praha 1958.

²¹ J. Jirásek, *Poddaní na panství olomouckého biskupství v druhé polovině 16. století*, Praha 1957. Z dalších dílčích prací o struktuře feudálního velkostatu v českých zemích a na Slovensku uvádím alespoň: E. Čáňová, *Hospodářský stav panství Rýzmburk v 16. a na poč. 17. stol.*, SbAP, 1955, A. Macák, *Hospodářský stav rožmitálského panství v druhé polovině 16. stol.*, SbAP, 1953, J. Válka, *Studie k výrobní struktuře feudálního velkostatu v 17. století*, I, ČMM 75/1956, str. 131—153, týž, *Sociální poměry na uherskobrodském panství v 17. století*, ČMM, 1952, str. 217—248, J. Watzka, *Vývin majerského hospodarenia na trenčanskom i bánovskom panstve od poloviny 16. do konca 18. st.* Hist. štúdie SAV, Bratislava 1955 aj.

²² Kromě cit. prací Mikových do diskuse o pův. akumulaci kapitálu v předbělohorské době zasáhli M. Jaroš, *K problému studia procesu tzv. původní akumulace v našich dějinách*, ČSCH 4/1956, str. 447—462, J. Janáček, *K článku Miroslava Jaroše o procesu tzv. původní akumulace v našich dějinách*, ČSCH 4/1956, str. 454 n, J. Válka, *K otázce projevu původní akumulace kapitálu v Čechách a na Moravě v 16. stol.*, SPFFBU, 1956, C 3, str. 103—122, týž, *Druhé nevolnictví a původní akumulace v 16. století*, ČSCH 1958. Viz též ekonomické pasáže v pracích J. Polišenského, *Nizozemská politika a Bílá hora*, Praha 1958 a *Třicetiletá válka a český národ*, Praha 1960 a příspěvky sovětských historiků Филоменко-Алехеев, *Некоторые общие и специфические черты вторичного закрепощения в Чехии*. В. И. 1960, No 3., Ю. Ф. Иванов, *Некоторые вопросы аграрных отношений в Чехии XVI—XVII вв. на страницах журнала „Ческословенский часопис исторický“* (1957—1958 гг.) В. И. 1959, No 7, стр. 210—216.

²³ Viz např. zprávu a tam cit. referáty a práce: *III. междуреспубликанский симпозиум по аграрной истории восточной Европы*, В. И. 1961, No 3, стр. 135—144.

²⁴ Rozsáhlá diskuse o významu pozdněfeudálního „folwarku“ v polských dějinách byla na 1. polské metodologické konferenci, viz sborník *Pierwsza Konferencja metodologiczna historyków polskich I*, Warszawa 1953, dále na vědeckých zasedáních o polské renesanci, St. Arnold, *Podłoże gospodarczo-spoleczne polskiego Odrodzenia, Odrodzenie w Polsce*, T I, *Historia*, Warszawa 1955, s. 117—160, A. Wyczański, *O folwarku szlacheckim w Polsce XVI. stulecia. Uwagi dyskusyjne*, Kwartalnik Historyczny, 1954, str. 169—191, Wl. Rusiński, *Drogi rozwojowe folwarku pańszczyźnianego*, Przegląd Historyczny, 1956, str. 617—655, R. Heck, *Uwagi o gospodarce folwarcznej na Śląsku w okresie Odrodzenia*, Sobótka, 1956, B. Zientara, *Z zagadnień spornych tzw. „wtórnego poddaństwa“ w Europie środkowej*, Przegląd Historyczny, 1956, str. 3—47, Tymieniecki K., *W sprawie powstania zaostrzonego poddaństwa w Polsce i Europie środkowej*, (rec. čl. Zientarova), Roczniki historyczne, XXIV, 1958, str. 283—328. Výsledky studia a bibliografie polských prací o feudálním velkostatku jsou obsaženy v *Historia Polski, sv. I, část 2*, Warszawa 1957, a *Historia państwa i prawa Polski do roku 1795, I, II*, Warszawa 1957.

²⁵ Viz J. Macurek, *Přechod*, str. 331—2.

²⁶ J. Nichtweiss, *Zur Frage der zweiten Leibeigenschaft und des sogenannten preussischen Weges der Entwicklung des Kapitalismus in der Landwirtschaft Ostdeutschlands*, ZfGW, 1953, týž, *Das Bauernlegen in Mecklenburg. Eine Untersuchung zur Geschichte der Bauernschaft und der zweiten Leibeigenschaft in Mecklenburg bis zu Beginn des 19. Jhdts*, Berlin, 1954. Na Nichtweisovy názory navázala diskuse: J. Kuczynski, *Zum Aufsatz von J. Nichtweiss über die zweite Leibeigenschaft*, ZfGW, 1954, G. Heitz, *Zur Diskussion über Gutsherrschaft und Bauernlegen in Mecklenburg*, ZfGW, 1957, W. Boelcke, *Zur Geschichte der Gutsherrschaft und der zweiten Leibeigenschaft in der Oberlausitz*, ZfGW 1956. Viz též příslušné partie v práci H. Mottky, *Wirtschaftsgeschichte Deutschlands, Ein Grundriss*, Band I, Von den Anfängen bis zur Zeit der Französischen Revolution, Berlin 1957.

²⁷ Západoněmecká literatura je shrnuta v práci Friedricha Lütgeho, *Deutsche Sozial- und Wirtschafts-Geschichte, Ein Überblick*, Berlin—Göttingen—Heidelberg, 1952. Lütge věnoval cenné monografie rozboru velkostatku v různých částech Německa, zejména *Die mittel-deutsche Grundherrschaft. Untersuchungen über die bäuerlichen Verhältnisse (Agrarverfassung) Mitteldeutschlands im 16.—18. Jahrhundert*, Jena 1934; týž *Die bayerische Grundwirtschaft. Über die Agrarverfassung Altbayerns im 16.—18. Jahrhundert*, Stuttgart 1949. Hodnocení nejdůležitějších starších prací také u Nichtweisse, *Zur Frage...* Shrnutí poznatků o struktuře feudálního pozemkového vlastnictví ve Francii podává stále nejlépe vynikající práce Marc Blocha, *Les caractères originaux de l'histoire rurale française*, 2. vyd. Paris 1952, ruský překlad s předmlouvou A. D. Lublinské, Moskva 1957. Posmrtně byly vydány

Blochovy přednášky *Seigneurie française et manoir anglais*, Paris 1960. O živém zájmu současné historiografie o problematiku struktury feudálního velkostatku svědčí nejlépe skutečnost, že byla zřízena zvláštní sekce Mezinárodního komitétu historických věd, která se má zabývat srovnávacím studiem tohoto problému. Z 1. zasedání komise ve Stockholmu byl vydán sborník referátů věnovaných srovnávacímu studiu pozdněfeudálního velkostatku, *Première Conférence internationale d'histoire économique*, B, Étude comparée du grand domaine depuis la fin du Moyen Age. Paris 1960.

²⁸ Pro studium feudálního velkostatku platí dnes u nás známá zásada, že na určitém stupni rozvoje vědeckého bádání je účelnější správně formulování problémů, než pokus o jejich řešení. (Marc Bloch, *Charakternyje čerty*... str. 29.)

²⁹ O aplikaci statistické metody při studiu dějin feudální ekonomiky pojednávají Molat — Johansen — Postan — Saporì — Verlinden, *L'économie européenne au Moyen Age, I., Possibilités et limites de la méthode statistique*, Relazzioni, sv. VII, str. 805 n, u nás Fr. Graus, *Chudina městská v době předhusitské*, Praha 1949, str. 26—32, J. Polišenský v doslovu k práci Plachtové *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.—18. století*, Praha 1957, str. 359—366 a velmi výstižně Wyczański v práci *Studia nad folwarkiem szlacheckim w Polsce w latach 1500—1580*, Warszawa 1960.

³⁰ Viz H. Sée, *Remarques sur l'application de la méthode comparative à l'histoire économique et sociale*. *Revue de synthèse historique*, sv. 36, 1923, str. 38. Pirenne prohlásil, že jedině srovnávací metoda dovoluje historiku povznést se na nadnacionální stanovisko, dovoluje poznat vývoj společnosti a udělat z historie pravou vědu. Absolutisací srovnávací metody však nemohla být nikterak překonána metodologická krize buržoazní historiografie.

³¹ Z marxistických posic se diskutovalo o aplikaci srovnávací metody na polské metodologické konferenci v Otwocku. Viz např. J. Bardach, *Zagadnienie paralelizmu rozwoju Polski i Rusi na przykladzie niewolnictwa*. Pierwsza konferencja... str. 244 n. H. Lowmianński: Dzięki ogromnej nieograniczonej podstawie indukcyjnej metoda ta otwiera przed historykiem nieograniczonej także možnosti badawcze. (Tamtéž str. 105.)

³² Seznam použitých archivních pramenů v této práci viz na str. 227—230, zde podávám jen jejich zběžnou charakteristiku.

³³ Tovačovská kniha se zachovala v množství rukopisů z konce 15. a ze 16. století, jejichž znění není zcela jednotné. Kritickou edicí původního textu ani variant zatím nemáme, takže je nutno používat stále nevyhovující edice Brandlovy, Brno 1868.

³⁴ Vydal Brandl, Brno, 1868. Platí zde totéž co o Tovačovské knize.

³⁵ Fr. Čáda, *Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným*, Praha, 1937. (Dále ZZM.)

³⁶ České zřízení z roku 1604 vyd. J. Glücklich, *Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním*, Brno 1936. Čáda sleduje v citované edici změny jednotlivých článků až do redakce zřízení z roku 1604, které je zachováno jako starý tisk.

³⁷ Fr. Kameníček, *Zemské sněmy a sjezdy moravské, I—III*, Brno 1900—1905.

³⁸ *Moravské zemské desky: Kraj olomoucký II, 1480—1566*, vyd. Fr. Matějek, Brno 1948, *Kraj olomoucký III, 1567—1642*, týž, Brno 1953, *Kraj brněnský II, 1480—1566*, vyd. T. Kalina, Brno 1950.

³⁹ Bert. Bretholz, *Libri citationum et sententiarum*, tom VII, 1490—1503, Brno 1911.

⁴⁰ Viz cit. práce J. Radimského o bernových registrech. K berním poměrům v 16. století se vrací i práce J. Novotného, *Moravský berní systém v století XVII*, ČMM, 58/1934.

⁴¹ Kromě korespondence a zlomků z Žerotinových zápisků na soudu v letech 1596 až

1600, byl vydán velmi cenný *Sněm držaný léta 1612*. (Ze zápisků Karla z Žerotína, vyd. V. Brandl, Brno 1864.)

⁴² O útech pojednává V. Černý, *Začátky našich hospodářských účtů*, ČSPS, 60/1952, a ve svých studiích o velkostatku Pešák, Míka, Krivka aj.

⁴³ Fr. Hrubý, *Z hospodářských převratů*... str. 454.

⁴⁴ J. Radimský, *Účty olomouckého biskupství z r. 1603—1614*, ČMM, 72/1953, str. 168—174, J. Jirásek, *Poddaní*, str. 76 některé cituje.

⁴⁵ Ukazují to podrobně zinventarizované fondy moravských klášterů v St. archivu v Brně.

⁴⁶ O urbářích existuje dosti rozsáhlá literatura. Nejnověji o nich pojednává Fr. Graus, *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské*, II, Praha 1957, str. 317—339, Míka, *Poddaný lid*, str. 348. O moravských urbářích předbellohorského období pojednává J. Novotný, *Poddanská půda na Moravě v 16. a 17. století*, SAP 9/1, 1959, str. 162—237, J. Jirásek, *Urbáře jako pramen pro poznání předbellohorské vesnice*, ČMM, 79/1960, str. 112—128. Novotný i Jirásek podávají seznam nejdůležitějších moravských urbářů předbellohorského období.

⁴⁷ Fr. Hrubý, *Odhady*... Hrubý však nepoužil všech konfiskačních protokolů, z nichž některé jsou nloženy v SÚA Praha ČDKM IV, fasc. 161, a další v Ditrichštejnově korespondenci SAB.

⁴⁸ Jan Brtvín z Ploškovice, *Knížka tato dvě stránky v sobě drží: ... v druhé stránce o pořádku slušně z strany hospodářské kratičce shledáno, Mikuláš Černobýl, Jiná kratší správa, ... kterak statek svůj i úředníky své řídití*... Pod názvem *Hospodář* vydal tyto spisy, sepsané kol r. 1540 Veleslavin 1587. Výňatky jsou vydány v AČ, XXII, str. 126—133. Značnou pozornost věnuje hospodářským instrukcím polská historiografie, zejména S. Ingot, *Technika produkcji w rolnictwie w świetle śląskiej literatury rolniczej XVI w. Konferencja Śląska*, Wrocław 1956, str. 145 n. Ingot vydal také nejznámější polskou hospodářskou příručku A. Gostonského *Gospodarstwo*, Wrocław 1951.

⁴⁹ Český překlad Jan Dubravius, *O rybnících*, vyd. A. Schmidtová, Praha 1953.

⁵⁰ Tadeáš Hájek z Hájků, *De cerevisia, eiusque conficiendi ratione, natura, viribus et facultatibus opusculum*, vydáno ve Frankfurtě 1585.

⁵¹ Aleš Knobloch z Pirnsdorfu, *Regiment správy ovčieho dobytka ve dvoje knihy rozdělený*, vyd. u Bartoloměje Netolického, Praha 1561. Část je vydána v AČ XXII, str. 186—195.

⁵² V. Černý, *Crescentius v Čechách*, Sborník Novákův 1932.

⁵³ Soupis nejdůležitějších instrukcí podává Černý, *Hospodářské instrukce*, str. 275 n. Některé instrukce olomouckého biskupství otiskuje Jirásek, *Poddaní*, str. 77n.

⁵⁴ P. Chlumetzky, *Einige Dorf-Weisthümer (Ban- und Bergteidige) aus Mähren*. Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen, 17 sv., Wien 1857.

⁵⁵ *Selský archiv*, 1902—1923, vyd. V. Prasek v Olomouci a Velkém Mezeříčí.

⁵⁶ Korespondence olomouckých biskupů je uložena v StA Kroměříž a značná část je přepsána péčí Matice Moravské a uložena v jejím archivu v SAB.

⁵⁷ *Rozmlouvání* vydal F. A. Vacek v Hýblových Rozmanitostech, Praha 1828, a použil ho zčásti Fr. Hrubý v *Převratech*.

⁵⁸ Nejnověji Fr. Matějek, *Feudální velkostatek*, str. 22—24, A. Míka, *Poddaný lid*... str. 350—351.

⁵⁹ *Dějiny* II, str. 66, podobně J. Macůrek, *K otázce vývoje*...

⁶⁰ A. Míka, *Poddaný lid*... str. 350.

⁶¹ A. Míka, *tamtéž*.

⁶² *Přehled dějin Československa v epoše feudalismu III*, Skripta Praha 1958, str. 81.

⁶³ Graus, l. c. str. 66.

⁶⁴ Matějek, l. c. str. 23.

⁶⁵ Míka, l. c. str. 350.

⁶⁶ Matějek, l. c. str. 23.

⁶⁷ Vymezení těchto pojmů podává např. Lütge, *Die Mitteldeutsche Grundherrschaft*, nebo J. Nichtweiss, *Zur Frage*.

⁶⁸ ČCH VII/1901, str. 210.

⁶⁹ Termín režijní velkostatek zavedl zejména Hrubý. Černý používá pro 15.—19. století termínu „patrimonijní velkostatek“.

⁷⁰ Tyto termíny navrhuje a používá Míka, l. c. str. 351, a jsou používány ve většině prací.

KAPITOLA II.

¹ O struktuře stavovského státu na Moravě v 15. a 16. století informuje starší práce Tomášková, *Recht und Verfassung der Markgrafschaft Mähren im XV. Jahrhundert*, Brno 1863, pozoruhodné postřehy najdeme u Chlumetzského, *Carl von Zierotin und seine Zeit*, Brno 1862, dále Kameníček, *Sněmy I—III.*, V. Brandl, *Glossarium illustrans Bohemico-moraviae historiae fontes*, Brno 1876, J. Kapras, *Právní dějiny zemí koruny české II*, Praha, V. Vaněček, *Krátké dějiny státu a práva v Československu*, skripta, Praha 1955. Čáda, *ZZM*, Kadlec, *Přehled ústavních dějin Moravy*, Praha 1926.

² Zevrubně popisuje činnost a agendu České kanceláře poč. 17. stol. K. Stloukal, *Česká kancelář v letech 1609—11*, Praha 1936.

³ Na význam příbuzenství českých a moravských feudálů v politických událostech českého stavovského povstání ukázal Hrubý v práci *Ladislav Velen z Žerotína*, Praha 1938, str. 72.

⁴ Habsburkové usilovali zvláště o společné generální směny, které se však setkaly u feudálů s malým ohlasem.

⁵ Viz V. Vaněček, l. c. 123.

⁶ *Histoire générale des civilisations*, IV, Paris 1956, str. 92 n. Platí to zvláště pro Francii. Viz např. G. Zeller, *Les Institutions de la France au XVIe siècle*, Paris 1948.

⁷ Kameníček, *Sněmy II*, str. 10—12.

⁸ AČ X, str. 306.

⁹ AČ X, str. 306—311.

¹⁰ AČ XI, str. 342.

¹¹ Památky sněmovní VI, f. 39.

¹² Jos. Šusta, *Dvě knihy českých dějin*, Praha 1913, díl I, str. 56.

¹³ Viz Th. Fellner — H. Kretschmayr, *Die österreichische Zentralverwaltung I—II*, Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs, Wien, 1907, V., VI. Bd., Th. Fellner, *Zur Geschichte der österreichischen Zentralverwaltung*, MIUG, VIII, 1887, U. I. Bidermann, *Geschichte der österreichischen Gesamtstaatsidee, I—II*, Innsbruck 1867—1869.

¹⁴ Tento proces výstižně ukázal na vývoji České kanceláře poč. 17. stol. Stloukal.

¹⁵ Nejnověji shrnuje poznatky o městech J. Janáček, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961.

¹⁶ J. Polišenský, *Nizozemská politika a Bílá hora*, Praha 1958, *Tricetiletá válka...* str. 87 aj.

¹⁷ V evropském měřítku sleduje zásahy státu do těchto otázek od středověku Eli Heckscher, *Der Merkantilismus*, Jena 1934.

¹⁸ Fr. Čáda, ZMZ, str. XVIII.

¹⁹ Přehled vývoje dědického práva podává Jos. Kalousek, *O staročeském právé dědickém a královském právé odúmrtním na statech svobodných v Čechách a na Moravě*, Rozpravy Čs. Akademie, Tř. I, roč. III, č. 1, Kameníček, *Sněmy II*, kap. O právé dědickém a odúmrtním na statech svobodných, str. 136—169, a mnoho poznámek u Čády, ZMZ 1535, zejména na str. 138—139.

²⁰ Kalousek, l. c. str. 13.

²¹ Kalousek, l. c. str. 36—41.

²² Kameníček, *Sněmy II*, str. 156.

²³ Kameníček, tamt. str. 157.

²⁴ Rudolfův majestát, kterým se definitivně vzdává nápadů, je otištěn u Kameníčka, *Sněmy II*, str. 598—600.

²⁵ Kameníček, *Sněmy II*, str. 158.

²⁶ Čáda, ZMZ 1535, str. 105—6.

²⁷ Sněm r. 1580, PS III, 228 v.

²⁸ Smlouvy otištěny u Čády, ZMZ 1535, str. 161 n.

²⁹ PS V, f. 104.

³⁰ PS IV, f. 242—242 v.

³¹ PS VI, f. 52 v.

³² Fr. Hrubý, *Moravská šlechta*, ... ČMM 46/1922, str. 139.

³³ J. Radimský, *Berňová registra I*, str. 55.

³⁴ J. Radimský, *Berňová registra I*, str. 298.

³⁵ O pozemkovém vlastnictví moravských markrabat v předhusitské době viz J. Holkové, *Pokus o restituci zeměpanského majetku na Moravě ve 14. stol.*, Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci, Historie II, 1955, str. 121—125.

³⁶ Matějek, *Feudální velkostatek*, str. 56.

³⁷ Matějek, l. c. str. 56.

³⁸ Hrubý, *Moravská šlechta*, str. 138—9.

³⁹ Velké množství dokladů o úpadku klášterů přináší korespondence olomouckých biskupů a podkomořího.

⁴⁰ Nejobvyklejší cestou ztráty klášterního jmění byly zástavy majetku klášteru feudálům za královské dluhy a instituce „ochrany“ klášterů, která přecházela až ve vlastnické právo. O královské ochraně klášterních statků pojednává Vaněček, *Dvě studie k otázce právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě*, Praha 1938, str. 22 n.

⁴¹ Hrubý, *Moravská šlechta*, str. 154.

⁴² Hrubý, *Hozsah a výnos*, ČDV 4, str. 41.

⁴³ Ve článku zakazujícím církví skupovat pozemské statky je výslovně stanoveno: „Než kněze biskupa JMti osobně ani budoucím potomkuom biskupóm olomouckým toto žádné škodě býti nemá.“ Čáda, ZMZ, str. 105—6.

⁴⁴ J. Jirásek, *Manské statky olomouckého biskupství v druhé polovině 16. století*. ČMM, 76, 1957, str. 20—41.

⁴⁵ Hrubý, *Moravská šlechta*, str. 139.

⁴⁶ Hrubý, tamtéž.

⁴⁷ Tabulka je zpracována na základě Radimského *Berňových register* a Hrubého ed. rejstříku v čl. *Moravská šlechta*.

⁴⁸ Roku 1526 je na Moravě uváděno 290 rytířských majetků, r. 1585 231 majetků, r. 1619 180 majetků. Hrubý, *Moravská šlechta*, str. 139.

⁴⁹ Hrubý, tamtéž str. 143 n.

⁵⁰ Hrubý, tamtéž.

⁵² M. Čech, Teritoriální vývoj velkostatku na východní Moravě v letech 1480—1538. Dipl. pr. Brno 1956, rkp.

⁵³ Hrubý, l. c. str. 155.

⁵⁴ O tom F. Kloss, *Das räumliche Bild der Grundherrschaft in Böhmen bis zum Ende des XII. Jhrts*, MGVDB, LXX—LXXII, 1932—34, J. Šusta, *Dvě knihy*, I, str. 153—4, Fr. Graus, *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské*, Praha 1957, I, str. 65n.

⁵⁵ V tabulce na str. 41, která je základem dalšího rozboru, je zpracován daňový rejstřík z r. 1619, uveřejněný Hrubým, *Moravská šlechta*.

KAPITOLA III.

¹ Rozbor struktury velkostatku z hlediska poddanských povinností ve 14. a poč. 15. století je proveden nejnověji v práci Fr. Grause, *Dějiny venkovského lidu II*, str. 65—76 aj. Б. Т. Рубцов, *Эволюция феодалной земли в Чехии (XIV—начало XV. в.)* Москва 1958, kde jsou shrnuty další Rubcovovy studie. Rozklad cisterciáckého vrchnostenského hospodářství v předhusitské době ukazují také názorně monografie J. Kadlece, *Dějiny kláštera Svaté Koruny*, České Budějovice 1949 a R. Hurta, *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě I*, Olomouc 1934.

² Graus, l. c. str. 66—67, 76, 310, Rubcov, l. c. str. 158—159.

³ Matějek, *Feudální velkostatek*, str. 113—165, Míka, *Poddaný lid...* str. 96—97.

⁴ Viz A. Míka, *Feudální velkostatek*, str. 128. Míka však nedoceníl v tomto procesu význam poloviny 16. století, kdy nastala kvalitativní změna struktury velkostatku.

⁵ Pavel Stránský, *Český stát — Okřik*, Praha 1953, str. 317—18.

⁶ Vzájemný vliv výroby a trhu analyzuje Marx, *Ke kritice politické ekonomie*, Praha 1953, str. 169—170, a zejména Lenin, *Vývoj kapitalismu v Rusku*, *Spisy III*, kde je také obhájena marxistická teorie trhu proti útokům ortodoxních marxistů.

⁷ J. Janáček, *Řemeslná výroba*, Fr. Kavka, *Majetková, sociální a třídní struktura českých měst v první polovině 16. století ve světle knih a rejstříků městské dávky*, SH VI, 1959, str. 253—294, též, *Třídní struktura Českých Budějovic v první polovině 16. století*, SH IV, 1956.

⁸ B. Mendl, *Sociální krise měst ve století čtrnáctém*, ČCH, XXXII, 1926, str. 276; J. Marek, *Lidnatost Brna v 14. až 16. století*, Brno v minulosti a dnes, II, Brno 1960, str. 141.

⁹ J. Marek, l. c. 145, K podobným závěrům došel dříve J. Dřimal, *Sociální boj v Brně v 20. letech 16. století*, Brno v minulosti a dnes, I, str. 227.

¹⁰ J. Kux, *Geschichte der königlichen Hauptstadt Olmütz bis zum Umsturz 1918*, Olomouc 1937, str. 124.

¹¹ Fr. Hrubý, *Moravská šlechta...* str. 121.

¹² J. Marek, l. c. str. 145.

¹³ D'Elvert, *Geschichte der Stadt Iglau*, Brno 1859, str. 178.

¹⁴ Martin Leupold Löwenthal, *Chronik der königlichen Stadt Iglau (1402 až 1607)*, vyd. D'Elvert, Brno 1861.

¹⁵ Hrubý, l. c. str. 121.

¹⁶ Marek, l. c. 145.

¹⁷ Hrubý, l. c. str. 121—2.

¹⁸ J. Kučera, *Paměti král. města Uherského Brodu*, Brno 1905, B. Bretholz, *Die Judengemeinde von Ungarisch Brod und ihr Streit mit dem Grundherrn Graf Leo Wilhelm*

von Kauritz, gest. 1655, Praha 1932, J. Válka, *Sociální poměry na uherskobrodském panství v 17. století*, ČMM 1952, str. 217 n.

¹⁹ Seznam přípovědí k městským živnostem, Městský archiv Uherský Brod, Kniha svědomí, RKP 2.

²⁰ A. Kratochvíl, *Ivančice, bývalé královské město na Moravě*, Ivančice, str. 47, a J. Marek, *O studiu městského přistěhovalectví*, ČMM, 79/1960, str. 86—111.

²¹ Z. Winter, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, Praha 1913, str. 3, soudí, že městská populace během 16. století rostla. O rozvoji poddanských měst na Moravě v 16. století podávají řadu dokladů monografie V. Peřinky, *Dějiny města Kroměříže*, Kroměříž 1913, A. Kratochvíla, *Dějiny města Bučovic*, Bučovice 1927, J. Frola, *Geschichte der Marktgemeinde Dürnholz*, Drnholec 1927, J. Cizmář, *Dějiny a paměti města Vizovic*, 1933, J. Kotíka, *500 let města Bíteše*, Brno 1959 aj.

²² L. Hosák, *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha 1938. Viz tab. str. 54

²³ Zajímavou analýzu struktury menšího poddanského města provedl J. Marek, *Zdár v patnáctém století*, ČMM, 77/1958, str. 23—53. Remeslnický ráz městeček na sev. Moravě nkázal Spurný, *Dějiny Rýmařovska III*. Ostrava 1961, str. 47—48.

²⁴ Lenin, *Vývoj kapitalismu v Rusku*, Spisy III, Praha 1952.

²⁵ O. Placht, *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.—18. století*, Praha 1957. J. Petráň, *Pohyb... ČSCH*, 1957, str. 442.

²⁶ Roku 1568 píše olomoucký biskup, ... „aby podle žádosti tkalcův olomouckých na trhu neprodávali ti lidé při horách co se předivem živí“. Kop 1568, SAB, f. 58. O českomoravsko-slezské plátenické oblasti viz H. Aubin, *Die Anfänge der Grossen schlesischen Leinweberei und Handlung*, Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, 1942. Fr. Mainuš, *Plátenictví na Moravě a ve Slezsku v 17.—18. století*, Opava 1959.

²⁷ J. Petráň ukazuje, jak se v předbělohorské době zalidňovaly v Čechách některé lesnaté oblasti, zásobující dřevem důlní střediska, jako Krkonoše, Orlické hory, Šumava a Krušnohoří. V těchto oblastech „Místní zemědělská výroba... nestačila zásobovat obyvatelstvo potravinami. Zejména obilí bylo nutno dovážet; prodáváno tu za vyšší ceny.“ *Pohyb poddaného obyv... ČSCH*, 1957, str. 32. Zalidnění sev. Moravy viz Spurný, l. c. str. 50 aj.

²⁸ Zientara, *Z zagadnień, Nichtweis, Zur Frage*, С. Д. Сказкин, *Основные проблемы так называемого „второго издания крепостничества“ в средней и восточной Европе*. В. И. 1960, No 2, стр. 96—120.

²⁹ V. Šádová, *Böhmisches Getreide auf dem sächsischen Markt am Ende des 16. und in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts*. Aus 500 Jahren deutsch-tschechoslowakischer Geschichte, Berlin 1958, str. 79—97. Míka, *Feudální velkostatek*, str. 157.

³⁰ Viz Kameníček, *Sněmy II*, str. 348, *Sněmy III*, str. 207, 263, 296, PS IV, f. 276 v.

³¹ Fr. Kavka, *Český a slovenský obchod s textilními výrobky v rumunských zemích do poloviny 17. století*, SH V, 1957, str. 113—174.

³² Z. Konečný, *Příspěvek k problematice moravsko-slovenských obchodních vztahů v první pol. 16. století*, ČMM 71/1952, str. 374—385. P. Horváth, *Moravské sukno v Levoči v druhé polovine 16. storočia*, ČMM 49/1950, str. 323—327. Fr. Matějka, *K moravsko-slovenským stykom v dobe rozvíteho feudalizmu*, Hist. štúdie, II, 1956, str. 153—180.

³³ Mnoho materiálu v tomto smyslu přináší práce A. Florovského, *Obchodní styky Čech a Moravy s východní Evropou v XVI. až XVIII. století*, Praha 1938 a *Česko-ruské obchodní styky v minulosti (X.—XVIII. století)*, Praha 1954.

³⁴ J. Janáček, *České soukenictví v 16. století*, ČSCH IV, 1956, str. 569.

³⁵ Dosud jedinou naší statistickou moderní prací o cenovém vývoji je studie A. Míky, *Nástin vývoje cen zemědělského zboží v Čechách v letech 1424—1547*, ČSCH, VII/1959, str. 545—571.

³⁶ J. Janáček, *Rudolfinské drahotní řády*, Praha 1957.

³⁷ Shrnutí posledních výzkumů o vývoji cen ve střední Evropě v době cenové revoluce podává S. Hoszowski, *Rewolucja cen w środkowej Europie w XVI i XVII w.* Kw. II. 1961, 2, str. 297–314. M. Małowist, *Polska i przewrót cen w Europie w XVI i XVII w.* Tamtéž str. 315–319. Všeobecný vzestup cen zemědělských výrobků s velkými periodickými výkyvy během 16. století pro Moravu dokazuje dosud nezpracovaný materiál k cenám, excerpovaný J. Novotným.

³⁸ Názorné příklady o nákladném životě moravské šlechty uvádí Kameníček, *Sněmy III*, 62 n, a též, *Prameny ke vpádům Bočkajovců na Moravě a k ratifikaci míru vídeňského od zemí koruny české roku 1605–1606*, Praha 1894, str. 92–3, Chlumetzky, *Carl von Zerotin*, str. 378n. Hrubý, *Ladislav Velen*, str. 39n.

³⁹ Životní styl renesančního rytířského rodu pěkně ukazuje V. Fialová, *Historie Kralic nad Oslavou ve světle archeologického výzkumu*, Sborník Kralice, Brno 1959, strana 11–47.

⁴⁰ Z novější literatury o středověkém hospodářském myšlení viz J. A. Schumpeter, *History of Economic analysis*, New York 1955, E. Lipiński, *Studia nad historią polskiej myśli ekonomicznej*, Warszawa, 1956, B. F. Poršněv, *Nástin politické ekonomie feudalismu*, Praha 1959.

⁴¹ Tomáš z Štítného, *Knížky o hře šachové a jiné*, vydal Fr. Šimek, Praha 1956, str. 170.

⁴² Kniha přípovědí SAB.A3 č. 47, f. 299.

⁴³ *Staří letopisové čeští*, vyd. J. Charvát, Praha 1941, str. 373.

⁴⁴ *Staří letopisové...* str. 285.

⁴⁵ Palacký, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, sv. V, 1. str. 000. Praha 1896.

⁴⁶ Polemika mezi šlechtou a měšťským stavem v Čechách z roku 1502 „Zaloby a odpory podané králi Vladislavovi ve veliké rozepři stavův mezi sebou roku 1502“ je vydána Palackým v AČ VI. str. 238–249, který také podal dosud nejzevrubnější vyličení sporu. Hospodářských požadavků šlechty a měst se dotkl nověji K. Malý, *Smlouva svatováclavská, třídní kompromis mezi šlechtou a městy z r. 1617*, Acta Univ. Carolinae. Philosophica I–II, 1955, str. 195–218. O sporu na Moravě psali Hrubý, *Převraty*, str. 438n a Matějek, *Feudální velkostatek*, str. 165n.

⁴⁷ AČ VI, str. 239.

⁴⁸ AČ VI, str. 240.

⁴⁹ Čáda, *ZZM*, str. 161–168.

⁵⁰ Kniha přípovědí č. 47, f. 93–94.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Tamtéž f. 299.

⁵³ PS I, f. 75/134. PST citují podle přepisu v SAB.

⁵⁴ PS I, f. 129 v/188 v.

⁵⁵ Kameníček, *Sněmy III*, str. 156.

⁵⁶ Tamtéž, str. 582.

⁵⁷ PS I, f. 179 v/238 v.

⁵⁸ PS II, 27–27 v.

⁵⁹ PS III, 40 v–41.

⁶⁰ PS VI, f. 52 v.

⁶¹ PS V, 407 v–408.

⁶² Matějek, *Feudální velkostatek*, str. 60.

⁶³ Čáda, *ZZM*, str. 130.

⁶⁴ Tamtéž, str. 128.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Zřízení selské, kteréz vesnicím ku panství třebičskému patřícím vydal roku 1573 Smil Osovský z Doubravice, vyd. A. Kubecš, ČMM VIII/1878, str. 24, podobně na Letovicku ČMMZ 1906, str. 16 aj.

⁶⁷ Roku 1596 vydává Johana Eva z Lichtenštejna městečku Olešnici privilegium, ve kterém se praví, že v některých rychtách „ten neřád sobě zarážejí a vlny, vobilí, všelijaké sejry a máslo jedni od druhých na zkrácení a ublížení trhům svobodným městečka Olešnice skupující, jinam zase prodávají, takže v témž městečku nemalá překážka chudým a potřebným řemeslníkům... se děje. Nadále mají Olešničtí právo zboží prodávané mimo městský trh zabavit a jedna polovina připadne obci, druhá vrchnosti. SA III, L č. 113, str. 134.

⁶⁸ Čáda, ZZM str. 128.

⁶⁹ Viz výše uvedenou tabulku.

⁷⁰ Viz str. 168 n.

⁷¹ O pivovarnictví pojednávají většinou všechny práce o feudálním velkostatku v předbělohorské době. Viz též J. Janáček, *Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století*, Praha 1959.

⁷² Na to upozornil zejména A. Míka, *Feudální velkostatek*, str. 169 n.

⁷³ Fr. Matějka, *K otázce budování pivovarů na našem feudálním velkostatku v 1. pol. 16. století*, ČMM 75/1956, str. 366–380.

⁷⁴ SAB, Kodex Vlachovský, fol. 434. Žer. dep. G 78.

⁷⁵ Tamtéž 434 v.

⁷⁶ Tamtéž 434.

⁷⁷ Tamtéž 334.

⁷⁸ Tamtéž 334.

⁷⁹ Tamtéž 434 v.

⁸⁰ Tamtéž 435.

⁸¹ Tamtéž 455.

⁸² Tamtéž 434 v.

⁸³ Tamtéž str. 435 v–436.

⁸⁴ Tamtéž str. 434.

⁸⁵ Matějka, *Feudální velkostatek*, str. 168.

⁸⁶ AČ XXII, str. 91–3.

⁸⁷ Matějka, l. c. str. 171.

⁸⁸ Tamtéž 174.

⁸⁹ *Rozmlouvání*, f. 12–13.

⁹⁰ Příjem posudného z pivovarů v kraji olomouckým ode mně Jiříka Balcera a Jana Baritta, nařízených výběrůch zemských, termín sv. Václava 1610, SAB, RKP č. 246.

⁹¹ Množství piva, které se má vařit, uvádějí některé urbáře jako pevnou položku.

⁹² Roku 1577 si stěžují manšití poddaní ol. biskupství na Mikuláše Jašínského z Jašína, „že by jich pivy... nepříhodnými vystavuje a jim prodávajíc obtěžoval“. SA, 5/1906, strana 67, viz spory, str. 165.

⁹³ Brandl, *Kniha Tovačovská*, str. 107.

⁹⁴ Sněmovní artykul z r. 1576, PS III, f. 135 v.

⁹⁵ Poddaní vesnice Bochoře mají šenkovalt ročně 2 bečky vína „jakž by v Přerově dobrá vína šenkovali“ SA 1904, L. č. 145. Viz dále str. 165, 166, 170, 176.

⁹⁶ ČMM 19/1895, str. 277.

⁹⁷ Zvláště ve východomoravské oblasti,

⁹⁸ PS IV, f. 203 v, 286 v–287, 338–338 v.

⁹⁹ Žerotín píše dřevohostickému úředníku: „Pěknému ani žádnému jinému jsem já páleného páliti nedovolil a ještě nedovoluji. Jest tak, že nebráním, aby je kdo neměl ku potřebě své v domě míti, avšak kupované, ne doma strojené. Protož ještě jich napomeň ať toho přestanou; nebudou-li pak chůti, přikroč k nim vězením, a i peci a kotly a jiné přípravy k tomu pálení jim rozboř a rozmeč.“ AČ XXVII, str. 169.

¹⁰⁰ Čáda, ZMZ, str. 111.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Viz spory o kupování ryb, str. 170, 178, 179, 182, 225.

¹⁰³ V popisu biskupského panství kelečského z r. 1611 uvádí komise, že užitek z lesů je malý, poněvadž okolní páni nutí své poddané kupovat dřevo ve svých lesích. SA Kroměříž, L I 66/B.

¹⁰⁴ Ve stížnosti vesnice Třebetic z roku 1593 uvádějí poddaní, že od vrchnosti musí kupovat mléčné výrobky. SA IV/1905, str. 197.

¹⁰⁵ I při pronájmu vyškovského panství si olomoucký biskup vymíňuje právo, aby „fojtové pak na témž panství jako i na jiných když se jim koliv od ouředníka našeho času (ukáže) povinni, aby nám k vlastním potřebám hned v nový obilí přijmouc peníze od colmistra, v slušné ceně pro vychování dvoru našeho nakoupení povinni byli a na obeslání jeho aby se poslušně najíti dali. StA Kroměříž, G III a 7/3.

¹⁰⁶ AČ XXII, str. 103, 169, 276, 220–221, atd. ČMMZ, 1905, str. 96.

¹⁰⁷ AČ XXII, str. 505.

¹⁰⁸ SÚA, ČDKM IV, kart. 154.

¹⁰⁹ ČMM 1876, str. 24.

¹¹⁰ J. Tiray, *Mlynářství na Telecku za p. Zacharyáše z Hradce a řád mlynářský*, SA, III/1904, str. 102–107.

¹¹¹ Jar. Honc, *Spotřeba chlebového obilí, rušení a rajonisace mlýnů na rožmberských panstvích v roce 1590*, Vědecké práce CSAZV z dějin zemědělství a lesnictví, Praha 1959, str. 147–168.

¹¹² Hrubý, *Z hospodářských převratů... ČCH XXX*, 214 n.

¹¹³ V populární práci *Slavná minulost českého rybníkářství*, Praha 1955, shrnuje Míka literaturu i vlastní výzkum.

¹¹⁴ R. Hurl, *Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku I–II*, Opava 1960.

¹¹⁵ Podrobný výčet u Hurla T, str. 46.

¹¹⁷ Hurl T, str. 46.

¹¹⁷ Hurl, I, str. 88–89.

¹¹⁸ Přehled budování rybníků podává Hurl, I, str. 59 n.

¹¹⁹ Dubravius, *O rybnících*, str. 69–70.

¹²⁰ Tamtéž, str. 68.

¹²¹ AČ XXII, str. 429, Míka, *Feudální velkostatek*, str. 133.

¹²² Hurl, I, str. 206.

¹²³ Údaje o výnosu rybníků zčásti uvádí Hurl I, str. 207 n.

¹²⁴ Berní registra 1610–11, SAB, A 7, 1225.

¹²⁵ Tento názor formuloval nejvýrazněji M. Jaroš, *K problému studia procesu tzv. původní akumulace... ČSCH 4/1956*.

¹²⁶ V. Kornel ze Všehrd, *O práviech země české knihy devatery*, CJB III, 3, Praha 1874, str. 434, 451.

¹²⁷ Cit. Hrubý, *Z hospodářských převratů*, str. 223.

¹²⁸ Cit. Hrubý, tamtéž.

¹²⁹ Míka, *České rybníkářství... ČSCH*, 2/1954, str. 266n.

¹³⁰ Jaroš, l. c. str. 455. K tomu viz též J. Válka, K otázce projevů..., SPFFBU, C3, str. 106–107.

¹³¹ Hurt I, 106 n.

¹³² AČ XVI, str. 258.

¹³³ SÚA, ČDKM IV, fasc. 143.

¹³⁴ SA 1905, str. 240–242, L.

¹³⁵ AČ 16, str. 229.

¹³⁶ AČ 16, str. 357–8.

¹³⁷ SAB, NS, 1513, IV 24, Žďár.

¹³⁸ AČ XVI, str. 314–315.

¹³⁹ SA 1905, L, str. 249.

¹⁴⁰ Léta Páně 1571 založeny jsou tyto knihy v nichž se poznamenávají všechny směny a frejmarky což se s lidmi činí za zátopu buď rybníkovou nebo jináče oprav na panství teleckém, pro budoucí paněti, jestliby kdy od lidí nastupování po letech bylo, že jim odjato jest a že se zase za to neoddávalo za mne, Zacharyáše z Hradce, hejtmána a pána na Telči, v neděli provodní založena. StA Telč bez sign. Tohoto pramene užil J. Tiray, *Panské dvory ze selských statků na Telecku*, SA, 1904, str. 162–170, a zevrubně jej zpracovala H. Zapletalová v dipl. práci *K otázce nahrazování půdy poddaným* (Rozbor knihy frejmarků panství Telče), Brno 1960.

¹⁴¹ Kniha frejmarků, f. 12.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Zapletalová, l. c. str. 31.

¹⁴⁴ O trojpolním systému a technice zemědělské výroby je rozsáhlá literatura, shrnující novější práce, např. R. Krzymowski, *Geschichte der deutschen Landwirtschaft (bis zum Ausbruch des 2. Weltkrieges 1939) unter besonderer Berücksichtigung der technischen Entwicklung der Landwirtschaft*, 2. vyd. Stuttgart 1951, Roger Grand, *L'Agriculture au moyen âge de la fin de l'empire romain au XVI siècle*, Paris 1950, zvl. kap. VI, La technique agricole, str. 235–618, z naší literatury Černý, *Instrukce*, str. 135–142, Graus, *Dějiny...* I, str. 91–136, Míka, *Nástin vývoje zemědělské výroby v českých zemích v epoše feudalismu*, Praha 1960, Janoušek, *Zemědělská výroba...* aj.

¹⁴⁵ SA L 1906, č. 721, č. 276, SA L 1902, č. 51, SA L 1905, č. 192, SA 1903, č. 77, SA L 1904, č. 195. Spurný, l. c. 32, 147n, 105–106.

¹⁴⁶ Matějek, *Feudální velkostatek*, str. 438.

¹⁴⁷ Kniha frejmarků, f. 34 n.

¹⁴⁸ Tamtéž, f. 74 n.

¹⁴⁹ Tamtéž, f. 163–166.

¹⁵⁰ V. Nešpor, *Dějiny roboty na panství olomouckém*, str. 30–31.

¹⁵¹ Spurný, l. c. str. 104–106.

¹⁵² Tamtéž, str. 32–33.

¹⁵³ Viz str. 159, 161, 162, 164, 166.

¹⁵⁴ Radimský, *Produkce obilí*, str. 165.

¹⁵⁵ Zpracováno podle edice Radimského *Produkce obilí...* ČMM, 75/1956, str. 172–185.

¹⁵⁶ Tamtéž, str. 146.

¹⁵⁷ Na kounických panstvích má např. úrodný Slavkov 4700 ovcí, Ždánice 2400, východomoravský Uherský Brod 4900 a Lomnice na Českomor. vysočině 800 ovcí, SAB G 4. Podle konfiskačních protokolů mají nejvíce ovcí jihomoravská panství: Břeclav 6000, Čejkovice 2000, zatímco Pernštejnské panství 900, Bystřice p. Pern. 600, apod. Vyšší stavy ovcí jsou na východní Moravě v oblasti Jeseníků.

- 158 Jirásěk, *Poddaní*... str. 96.
- 159 Doklady máme z janovického panství (účet 1616) a z panství biskupských.
- 160 J. Macůrek, *Valaši*... str. 112 n, *K otázce vývoje*.
- 161 SAB A 7, krab. 19.
- 162 Viz tab. str. 93—98.
- 163 J. Pošvář, *Moravské právo hor viničných*, ČMM, 1951. Chlumetzky, *Einige Dorf-Weistümer*, str. 89.
- 164 J. Cvrček, *Urbář panství bzeneckého*, ČMM, 1913/37, str. 270—1.
- 165 Konfiskační protokoly Břeclavi a Čejkovic.
- 166 Účty panství Mikulov, SAB. G 10, č. 1358.
- 166a Radimský, *Produkce obilí*, str. 169—170.
- 167 Zprávy o prodeji dřeva z povlavsských velkostatků uvádí Míka, *Feudální velkostatek*, str. 139—143, dále viz V. Scheufler, *Voroplavba na Vltavě v období předbělohorském*. Československá etnografie, 1957/5, č. 1, str. 18—42. Viz str. 110.
- 168 Např. Rejstřík prodeje dřeva na panství dřevohostickém, z. r. 1614, kdy bylo prodáno dřeva za 288 zl. 25 gr., vesměs poddaným po malých částkách. SA Opava, Fulnek, fasc. XIX, nr. 6.
- 169 PS IV, 1599. PS/V, sněm 1609 ve Vyškově a jinde.
- 170 V urbáři panství hranického je řád pro brtaře. SA Janovice.
- 171 Souvislost pozdněfeudálního velkostatku s manufakturní výrobou ukazuje Klíma, *Manufakturní období v Čechách*, Praha 1955, a práce Majnušovy, zejm. *Plátenictví*...
- 172 Viz Jan Kořan, *Přehledné dějiny československého hornictví*, Praha 1955 a tam uvedená literatura.
- 173 Finanční pronikání feudálů do dolování v 16. století ukazuje J. Strieder, *Studien zur Geschichte kapitalistischer Organisationsformen*, München u. Leipzig, 1925.
- 174 Kameníček, *Sněmy I*, str. 307.
- 175 Tamtéž, str. 507—8.
- 176 Kořán, „Druhá polovina 16. století je proto dobou hluboké krise našich stříbrných dolů, které spěly k neodvratnému zániku.“ L. c. str. 188.
- 177 Hrubý, *Z hospodářských převratů*, str. 455—462, Chylík, *Přehled dějin moravského průmyslu*, Brno 1948, str. 58. Spurný, l. c. str. 11n.
- 178 Chylík, *Přehled*, str. 87, Zemek — Vašíček, *Vývoj železářství na Českomoravské vysočině*, Žďár 1952.
- 179 Účet Janovice 1616, StA Janovice. Viz tab. str. 93.
- 180 Chylík, *Přehled*, str. 95 n.
- 181 V konfiskačních protokolech jsou pro cenu statku násobeny stálé platy 24×, běžné 12×.
- 182 Míka, *Poddaní*, str. 251.
- 183 Jirásěk, *Poddaní*, str. 48, to vykládá jako zvýšení pozem. renty.
- 184 Míka, *Poddaný lid*, str. 242, Graus, *Dějiny II*, str. 163.
- 185 Příklady zvyšování a zavádění dávek za pastvy a užívání lesa viz SA L 1902, č. 40, str. 37, tamtéž č. 43, tamtéž č. 52, tamtéž č. 67, SA L 1903, č. 112, tamtéž č. 123, SA L 1904, č. 145, SA L 1905, č. 215, SA L 1906, č. 307, SA L 1908, č. 418, tamtéž č. 477.
- 186 SA L I 1907, 1565, SA L 1908, č. 442, SA L 1909—13, č. 541, tamtéž č. 542.
- 187 Příklady reuic SA L 1902, č. 3, 64, 66, SA L 1903, č. 87, 88, 122, SA 1904, č. 156, 1905, č. 255, 278, 279, 280, SA L 1906, č. 288, 294, 315, SA 1907, L č. 359, 370, SA L 1908, č. 434, 439, 442, 443, č. 534, SA L 1913, č. 544, 546, 584.
- 188 188 SA L 1909, č. 520.
- 189 SA L 1906, č. 274.

¹⁹⁰ SA I., 1902, č. 14, 28, 34, 49, 63, 78, 1903, č. 86, 89, 100, 103, 118, 122, 1904, č. 132, 140, 141, 143, 147, 148, 162, 164, 169, 1905, č. 230, 234, 246, 253, 255, 1906, č. 306, 332, 352, atd. — O zdvojnásobení platů za odúmrtí se pokoušeli Rožmberkové, AČ XXII, str. 195 až 199.

¹⁹¹ Kniha frejmarků, f. 25 v. Na bisk. pan. Jirásek I. c. str. 48.

¹⁹² SA Kroměříž, G III a 7/3.

¹⁹³ StA Kroměříž, O I b 6/5.

¹⁹⁴ Jirásek, *Poddaní*, str. 30.

^{194a} SA Kroměříž, kopiát 94.

¹⁹⁵ Urbář panství Novoměstského, Hrubý, *Ladislav Velen*, str. 11.

¹⁹⁶ Radimský, *Berňová regista, III*, ČMM, 76/1957, str. 298 to ukazuje pro 1. pol. 16. století. Pro 2. pol. 16. století je obraz podobný, viz např. berní rejstřík olomouckého kraje 1588 term. sv. Jana, SAB A 7 kv. 19.

¹⁹⁷ Čáda, ZZM 123—4 156. PSL, 210/234 v, tamtéž 234/294. Kameníček, Sněmy I, str. 212—5.

¹⁹⁸ Klasičkou prací tohoto druhu u nás je studie Pešáková o smiřických velkostatech, ale podobně postupuje Míka, Křivka, Jirásek a jiní.

¹⁹⁹ Různé typy velkostatku podle podílu zbožní produkce na výnosu velkostatku se snaží určit Jirásek, *Poddaní*, str. 27—8. Polišenský, *Nizozemí*, str. 44—5.

²⁰⁰ Spojení vysokých přímých dávek poddaných, vzniklých relucí naturálních dávek a robot s rozvinutým vrchnostenským hospodařením je příznačné pro některé jihomoravské velkostatky, např. Mikulov. Viz tab. str. 98.

²⁰¹ Ukázkou v tomto smyslu je hodnocení kounických statků při jejich dělení roku 1617 v dílčích registrech (SAB, Jaroměřice, G 4).

²⁰² Viz panství Janovice, tab. str. 000.

²⁰³ Představiteli tohoto směru byli zejména probošti kl. Hradiště u Olomouce, kteří se koncem 16. století dostávali do vleklých sporů s městem i se svými poddanými.

²⁰⁴ Míka, *Feudální velkostatek*, str. 197.

²⁰⁵ Pešák, *Panství rodu Smiřických*, str. 193 tab.

²⁰⁶ Jirásek, *Poddaní*, str. 9 n.

²⁰⁷ Účty z konce 16. stol. viz příl. str. 94.

²⁰⁸ Hrubý, *Odhady*, str. 130.

KAPITOLA IV.

¹ Velmi málo pozornosti věnoval otázkám pracovní síly Hrubý v *Hospodářských převratech*. Pro organizaci pracovní síly na velkostatku přináší nejvíce materiálu Černý v *Instrukcích*. Daleko více pozornosti i speciálních studií věnuje problematice pracovní síly literatura polská, zvl. u Wyczańského *Studia...*. Br. Gremek, *Problem siły roboczej w Prusach w pierwszej połowie XV. w.* Przegląd historyczny, 1957, J. Rutkowski, *Pan-szczyzna i praca najemna w organizacji folwarków królewskich w Prusach za Zygmunta Augusta*. Studia z dziejów wsi polskiej XVI—XVIII w. Warszawa 1956. Ze sov. literatury 3. A. Огризко, *Населиный труд в крестьянском хозяйстве 17. века*. В. И. 1953, No 10. v Rakousku G. Grill, *Die Robot in Oberösterreich*. Köln—Graz 1952.

² P. Chlumetzky, *Carl von Zierotin*, str. 39.

³ K. Krofta, *Dějiny*, str. 130—1.

⁴ J. Pekař, *Kniha o Kosti, II*, str. 112.

⁵ Hrubý, *Z hospodářských převratů... ČCH XXX, 1924, str. 451n.* Krofta, *Dějiny, str. 128—130.*

⁶ Míka, *Feudální velkostatek... 158—160, týž, Problém počátku nevolnictví. ČSČH 5/1957, str. 225.* Tento názor přijímá i Filomenko-Alexejev, *Někotoryje obščije... V. I. 1960. No 3.* — Jirásek, *Poddaní, str. 54* ukazuje, že na biskupských panstvích s málo rozvinutým vrchnostenským hospodářstvím má robotu v předbělohorské době v systému převahu.

⁷ Míka, *Feudální velkostatek, str. 160.*

⁸ Míka, *Problém počátku, str. 233.*

⁹ J. Váalka, *Druhé nevolnictví a původní akumulace v 16. století. ČSČH, 1958.*

^{9a} Petrál, *Pohyb... ČSČH, V, 1957.*

¹⁰ Ekonomický rozbor roboty provádí nejuvěji B. F. Poršněv, *Nástin politické ekonomie feudalismu, Praha 1959, str. 57 n.* Na nutnost roboty při feudálním způsobu hospodaření poukázal Soom, *Der Herrenhof in Estland im 17. Jahrhundert.*

¹¹ J. Váalka, *Předpisy o stěhování poddaných v Českých zemích a v Polsku. I. 14. století. SPFFBU, C 8, 1961.*

¹² Ve Slezsku stanovily počet robotních dní robotní řády některých knížectví, viz Kapras, *Robotní řády Opolsko-ratibořské.* V Polsku byl již v 16. století určován počet robotních dnů v týdnu. V Horních Rakousích stanovil interim z roku 1597 čtrnáctidenní robotu v roce (Grüll, 110).

¹³ B. Engels, *Die Mark, a Zur Geschichte der preussischen Bauern.* Marx—Engels—Lenin—Stalin, *Zur deutschen Geschichte, Berlin 1953, str. 571 aj.*

¹⁴ Tyto závěry se opírají o materiál ze soudních sporů, viz další kapitola.

¹⁵ SA L 1902, č. 22, str. 19—20.

¹⁶ SA L 1909, č. 513.

¹⁸ SA L 1909, č. 539.

¹⁸ SA L 1908, č. 455, str. 157—160.

¹⁹ Tamtéž, č. 423.

²⁰ SA L 1906, č. 291.

²¹ AČ XXII, str. 125.

²² SA L 1908, č. 458, str. 161.

²³ SA L 1913, č. 594, str. 317.

²⁴ SA L 1908, č. 469, str. 170.

²⁵ SA L 1907, č. 333.

²⁶ SA L 1913, č. 589.

²⁷ SA L 1908, č. 444.

²⁸ SA L 1906, č. 259.

²⁹ SA L 1906, č. 283, str. 282. Podobně SA L 1906, 259—61, 1908, č. 383.

³⁰ SA L 1906, č. 286.

³¹ SA L 1905, č. 233.

³² SA L 1905, č. 194, str. 200.

³³ SA L 1908, č. 435, str. 133—5.

³⁴ SA L č. 478.

³⁵ SA L 1907, č. 343.

³⁶ Jirásek, *Poddaní, str. 100.*

³⁷ AČ XXII, str. 506.

³⁸ O dvořácích ZŽ f. 102, 108, 108 v, 110—110 v, 112 v, mani z ves Čechy, SAB, hál. č. 40, f 319—321, f 219, 162—3, fŽ, f 133, o půhoncech materiály v MR, PS, Kameníčka, o jednol. dvořácích MR 24/193, S ZŽ, f 11, 32, aj.

- ³⁹ SÚA, Sbíрка urbářů.
- ⁴⁰ StA Janovice bez' sign.
- ⁴¹ StA Janovice bez sign.
- ⁴² StA Kroměříž, E 1.
- ⁴³ SA Moravské urbáře.
- ⁴⁴ StA Telč, 17 b 15.
- ⁴⁵ StA Telč.
- ⁴⁶ SAB, Jaroměřice U 10. Viz J. V á l k a, Studie k výrobní struktuře... ČMM, 1956, str. 147—150.
- ⁴⁷ Urbář z roku 1615, StA Kroměříž F 5.
- ⁴⁸ Nejpodrobnější je urbář z r. 1597, SAB Jaroměřice, U 3, který zpracovala M. J a r o l í m o v á v dipl. práci *Slavkovské panství v 17. stol.*, Brno 1958.
- ⁴⁹ J. K ř í v k a, *Roudnický velkostatek*, str. 134.
- ⁵⁰ Kniha frejmarků, fol. 3 v-4.
- ⁵¹ SAB, Kniha nálezů č. 40, 1593, soud olomoucký sv. janský, f. 136—136 v, tamtéž f. 118—19.
- ⁵² SÚA MR 19/2 f. 123—4.
- ⁵³ Urbář 1569, StA Janovice.
- ⁵⁴ StA Třeboň. I A 6 R 1 v účtech z r. 1522.
- ⁵⁵ StA Jindřichův Hradec, fond Jindřichův Hradec patrimonium, účty z devadesátých let.
- ⁵⁶ AČ XXII, str. 506.
- ⁵⁷ ČMM VIII/1876, str. 22.
- ⁵⁸ ČMMZ V/1905, str. 90.
- ⁵⁹ AČ XXII, str. 506.
- ⁶⁰ J. P e t r á ě ň, *Pohyb...* ČSČH 1957, str. 36 n.
- ⁶¹ SČ II, str. 518 n.
- ⁶² Roku 1571 si stěžují Brňané císaři na Fridricha z Žerotína, "...že by poddaným svejm, aby jim na vinicích jejich, kteréž v horách židlochovskéjch a blučinských mají z peněz nedělali, ani jaké pohodlí za slušnou záplatu činili, zapověděti. Jestliže pak který z poddaných jeho to činí, toho každého vězením i jinak pokutovati a tak tudy jim brňanům znamenitý svizel a jim v živnostech jich chudých puosobiti měl..." MR 15/2/126.
- ⁶³ J i r á s e k, *Poddaní...* str. 53 uvádí ceny robot na panství chropyňském, které odpovídají ceně námezdní práce. Nejvíce dokladů o mzdách poskytují účty jihočeských panství. Ukázka z jindřichohradeckého panství otištěna v čl. J. V á l k a, *K otázce projevů původní akumulace kapitálu v Čechách a na Moravě v 16. stol.* SPFFBU C 3 1956, str. 115 až 116.
- ⁶⁴ Na třeboňském panství se platilo r. 1522 žencům „o panské stravě“ 3 gr. na den, o „své stravě“ 16 gr. 1535—6 od sečení ječmene „o panské stravě“ 2 gr., „o své stravě“ 8 gr.
- ⁶⁵ Č e r n ý, *Instrukce*, str. 120n.
- ⁶⁶ Kniha frejmarků, f. 4.
- ⁶⁷ Podle důchodních účtů telečského panství na rok 1597.
- ⁶⁸ Je to patrně např. z perňštejnských instrukcí pro panství potštejnské a litické z roku 1525, AČ XXII, str. 73—4.
- ⁶⁹ J. R a d i m s k ý, *Účty olomouckého biskupství*, ČMM 72/1953, str. 172—3.
- ⁷⁰ AČ XXII, str. 189.
- ⁷¹ SAB G 11, č. 616.
- ⁷² SAB G 11, č. 616, f. 36—7.
- ⁷³ V. U r f u s, *Právní postavení námezdních pracovníků u nás v 16. až 18. století*. Právně historické studie II, str. 198 n.

⁷⁴ Čáda, ZMZ, str. 114, nutnost výhostních listů zdůrazňují instrukce a je nařizována sněmy. Např. PS II 185v—186.

⁷⁵ Čáda, ZMZ, str. 114. ZZ 1604 CV.

⁷⁶ PS I 156/216.

⁷⁷ Jako pokus o kontrolu pracovní síly hodnotí tyto zákony Petrář. Výběr předpisů u Kalouska, AČ XXII, str. 30—38. Viz též Míka, *Poddaný lid...* 187 n.

⁷⁸ Zjištění počtu neosedlých na panství tovačovském provedl Fr. Matějek, *Z feudální problematiky předbělohorského období*, CMM, 73, 1954. Zjistil zde na 300 hoferů. O značném počtu neosedlých v 2. pol. 16. století v Čechách svědčí i doklady Plachtovy a Petrářovy.

⁷⁹ List ol. biskupa hukvaldskému úředníku z r. 1587, Kop 25 fol. 1 v—2 v.

⁸⁰ To vyplývá z předpisů o stavění sirotků. Podle Letovického zřízení se mají sirotci učit řemeslu na panství, CMMZ, 1905, str. 94. O stavění sirotků viz čtené spory.

⁸¹ 1562 PS II f. 185v—186.

⁸² Opravy a doplňky k ZZ z 1. pol. 16. stol. AČ XI, str. 338—9.

⁸³ AČ XXII, str. 72—4. O službě dětí poddaných na biskupském panství Vyškov viz instrukce, Jirásek, *Poddaní...* str. 79. AČ XXII, str. 106 aj.

⁸⁴ O pojmu „druhé nevolnictví“, který zavedl Engels viz Skazkin, *Osnovnyje problemy...*, Válka, *Druhé nevolnictví...*, Filomenko-Alexejev, *Někotoryje voprosy, Zientara, Z zagadnień spórnych...* Proti pojmu „druhé nevolnictví“ polemisoval Míka, *K otázce počátků*, a poněkud jiné terminologie používá Tymieniecki, v replice na Zientaru, *W sprawie powstania zastrzonego poddaństwa w Polsce i Europie środkowej*. Roczniki Historyczne XIV, 1958, str. 283—328.

⁸⁵ Skazkin, *Osnovnyje problemy...* V. I. 1958 2, str. 96.

⁸⁶ Míka, „nejtěsnější souvislost mezi převahou (prol. J. V.) robotní renty a nevolnictvím je celkem zřejmá“. Problém počátků... str. 233.

⁸⁷ Míka, *Poddaný lid...* str. 194 n.

⁸⁸ Míka se ovšem většinou opírá o prameny a znalost ekonomiky 1. pol. 16. století.

⁸⁹ История Чехословакии. Т. 1. Москва 1950. str. 202

⁹⁰ Пощаева Н. М. *Формы эксплуатации крестьян в чешском поместье XVII. века (К вопросу об особенностях историчного закрепощения в Чехии.)* Ученые записки Института славяноведения Акад. наук СССР, Т XV1, 1958.

⁹¹ Engels, *Zur Frage*, l. c. str. 571.

⁹² Graus, *Dějiny II*, str. 311.

KAPITOLA V.

¹ Kameníček, *Sněmy III*, str. 180.

² Krofta, *Dějiny II*, vyd. str. 160.

³ Hrubý, *Ladislav Velen*, str. 11.

⁴ Поршнев Б. Ф., *Формы и пути крестьянской борьбы против феодальной эксплуатации*, Изв. Акад. наук СССР, Сер. ист. и фил. Т 8, Но 3, 1950, Тўз, *Современный этап марксистско-ленинского учения о роли масс в буржуазных революциях*, tamt., 1948, Т. 5 Но 6, Косминский Е. А., *О проблеме классовой борьбы в эпохе феодализма*, tamt., Т. 8, 1951, Но 3.

⁵ V. Husa, *K metodice studia dějin lidových hnutí v období pozdního feudalismu*, Acta universitatis Carolinae, Historica VI, Praha 1955.

⁶ J. Masek, *O třídním boji za feudalismu*, ČSČH, V, 1957, str. 289—301.

⁷ J. Polišenský, *O úloze lidových hnutí na Moravě v období pozdního feudalismu*. ČL 39/1952.

⁸ V. Husa, *Selská pozdvižení v Čechách kolem r. 1525*. ČDV, 24/1937.

⁹ Míka, *Poddaný lid*, str. 310–312.

¹⁰ Matějek, *Feudální velkostatek*... str. 309–10.

¹¹ Z dílčích prací Fr. Dostál, *Valašská povstání za třicetileté války*, Praha 1956, J. Macůrek, *Valaši v západních Karpatech v 16.–18. století*, Ostrava 1959, J. Dobiáš, *Z dějin sociálních bojů v Čechách v 16. a 17. století*, Praha 1953, J. Kočí, *Boje venkovského lidu v období Temna*, Praha 1953 aj. Soustavná pozornost otázce třídního boje v 16. a 17. století je věnována v literatuře polské, např. *Odrodzenie w Polsce*, *Materialy sesji naukowej PAN 25–30 października 1953 roku*. Historia I. 1, Warszawa–Kraków 1955, *Konferencja śląska Instytutu Historii PAN I. 1*, Wrocław 1954, W. Urbani, *Chłopi wobec reformacji w Małopolsce w drugiej połowie XVI. w.* Kraków 1959, J. Tazbir, *Reformacja a problem chłopski w Polsce XVI wieku*. Studia staropolskie T. 2, Wrocław 1953 aj.

¹² Skartační údaj SAB, Průvodce, str. 170.

¹³ Nejvíce nálezů o poddanských sporech je v knize nálezů č. 40.

¹⁴ Uvádí je B. Šindelář, *K otázce zběhlých poddaných u nás*, ČSPS, 57/1949, str. 163–175, 214–227.

¹⁵ Chlumetzky, *Carl von Zierotin*, str. 41.

¹⁶ SA L 1919, č. 546, str. 226.

¹⁷ Teprve z počátku třicetileté války máme zachován na Moravě sirotčí rejstřík panství slavkovského s podrobnými údaji o osudu sirotků, kde je mnoho zběhlých. SAB, fond Slavkov.

¹⁸ Šindelář, l. c. str. 170–173.

¹⁹ Šindelář, tamtéž.

²⁰ Šindelář, str. 173.

²¹ Na Moravě byla pojata dohoda o stěhování poddaných do měst do smlouvy z r. 1486, která se pak stala součástí všech předbělohorských zemských zřízení. Otiskuje Čáda, ZMZ, str. 161–168.

²² Tak tomu bylo např. v Polsku, kde část šlechty podporovala stěhování na Ukrajinu, nebo v Rusku, kde poddaní zbíhali do neosídlených oblastí. V 17. století část šlechty podporovala stěhování poddaných z Moravy na své statky do Uher.

²³ V době českého stavovského povstání se snažili využít např. Habsburkové víry poddaných v panovníka, viz Polišenský, *Nizozemská politika*, str. 238. Víru tyrolských sedláků v panovníka ukázal J. Macek, *Tyrolská selská válka a Michal Gaismair*, Praha, str. 120, 290 aj.

²⁴ Na francouzských poměrech tento proces sleduje Marc Bloch, *Charaktěryje čerty*, str. 157 aj.

²⁵ Brandl Glossarium, str. 59, ZŽT, 20.

²⁶ PS II, f. 120.

²⁷ PS II, f. 226.

²⁸ Kameníček, *Sněmy III*, str. 183.

²⁹ PS II, f. 198–198 v.

³⁰ PS II, f. 202–202 v.

³¹ Stloukal, *Česká kancelář*, str. 98. K. Malý, *Trestní ochrana feudálního státu, společenského řádu a vlastnictví v českém právu zemském*. Kand. dis. rkp. Praha 1960, str. 43 n.

³² Kameníček, *Sněmy II*, str. 640.

³³ PS VII, f. 26 v.

³⁴ Materiály o sporu Brodka v ČDKM MR 24/43; 24/213; 24/199; 24/168; 25/110; 25/256;

26/13; 28/9; 28/20; 29/182; 30/2. Při popisování sporů zde nejde o vyčerpání jejich průběhu, ale o zachycení charakteristických momentů.

³⁵ MR 24/126.

³⁶ MR 28/9.

³⁷ MR 28/20.

³⁸ Je zajímavé, že vesnice Brodek a Citov vedly s vrchností spory ještě v 18. století. Viz R. Kreutz, *O selském vzbouření v Brodsku a Citově v okrese přerovském proti klášterní vrchnosti*. ČMM 36/1912, str. 1–11.

³⁹ SÚA, ČDKM MR 10/29; 10/35; 10/38; 10/34; 10/125; 10/127; 10/136; 10/9; 10/10; 10/92; 10/21; 10/29; 10/8; 11/171.

⁴⁰ SÚA ČDKM MR 2/6; 9/2; 10/4; 20/2; 20/4; 20/28; 21/6.

⁴¹ SAB, Nález 40, f. 50.

⁴² MR 10/28.

⁴³ MR 21/6.

⁴⁴ MR 21/6.

⁴⁵ MR 15/13.

⁴⁶ SAB, Nález č. 40, 28–28 v.

⁴⁷ MR 16/2, f. 30.

⁴⁸ MR 16/2, 42–3.

⁴⁹ MR 16/4, f. 280.

⁵⁰ MR 5/2.

⁵¹ MR 15/88.

⁵² MR 10/88.

⁵³ MR 21/7, f. 270, 1596, 4. XII.

⁵⁴ MR 22/21.

⁵⁵ SAB G7 ZS III/58, Kameníček, *Sněmy III*, str. 184.

⁵⁶ SAB, Nál. 40, f. 297 v–299.

⁵⁷ SAB, Nál. č. 40, f. 214 v–216.

⁵⁸ SAB, NS 428/23.

⁵⁹ Z desítek podobných sporů jednotlivých vesnic uvádím alespoň Herbartice na panství Kolštejnském 1565 o přetěžování nad smlouvu, mlýn postavený vrchností na obecních pastvinách, věznění poddaného (MR 16/6, f. 47). 1547 Mořice s Prockem ze Zástřízl o roboty a privilegium (SAB G lo č. 709, f. 95–95 v.). 1567 Žopy, s Janem Janourem o porušování privilegií, sirotky, poddanský majetek, vypovídání z gruntů, věznění (MR 7/2, f. 264–5). Hoštice s Janem Bukůvkou – 1600, o roboty, surové zacházení (SAB, Nál. č. 40, f. 238). Chvalkovic a Komárno o roboty 1602, (ŽZ, Olomoucký soud Jana Kř.). Z počátku 17. století: Újezd u Mohelnice s Janem Pavlovským z Pavlova o roboty (Nález č. 40, f. 337–337 v.). Spítínov s Václavem Molem z Modřelic o roboty a šenk vína (Nález č. 40, 316–17). Vilímov s Janem Starovětským o roboty „a věznění (nál. č. 40, f. 264–265). Vojetínec s Plesem Heřmanským, který žádá císaře o ochranu před poddanými, kteří „proti mně nechť v povinnostech svých státi se pozdvihli . . . a obávajíc se proto trestání se stížností smyšlenou a bezdůvodnou žalobou k panu hejtmanovi téhož markrabství se utekli. (MR 21/7) atd.

⁶⁰ G. Chaloupka, *Spory města Jemnice s vrchností v 16. století*. Rodné zemi, Sborník prací, Brno 1958, str. 93.

⁶¹ J. Reichert, *Spory města Jemnice s vrchností za stol. XVI. a roboty na panství Jemnickém s počátku XVII. stol.* ČMM 28/1904, str. 28.

⁶² SAB, Nález č. 40, f. 20–23.

⁶³ MR 15/3, f. 135–7, 1572.

- 64 MR 15/3, f. 136.
 65 MR 16/1, 1573, 2. XII.
 66 MR 16/3, f. 145, 1574, 11. XII.
 67 1577, MR 18/1, f. 312–3.
 68 MR 8/2, f. 329–40.
 69 Reichert, l. c. str. 31–40.
 70 MR 16/4, 7/1.
 71 MR 26/127.
 72 MR 24/93.
 73 MR 24/66.
 74 MR 24/27.
 75 MR 24/160.
 76 ZŽ, f. 40–40 v.
 77 Tamtéž, 68 v–69.
 78 ZŽ, f. 69 v.
 79 ZŽ, f. 115 v–116.
 80 SAB, Nál. č. 40, f. 196.
 81 ZŽ, f. 69 v.
 82 ZŽ, f. 75.
 83 ZŽ, f. 75–6.
 84 ZŽ, f. 139.

85 SAB, Nál. č. 40, f. 252–253 v. Podobně probíhaly spory dalších městeček. Již r. 1537 vede spor Olbramkostel se Zdeňkem Mezeříčským z Lomnice o roboty (SAB, G2 NS 662/124). Měnin s Janem Stráneckým ze Stráni o zastavený desátek, lovení ryb v potoce a prodej soli, zatápění půdy, roboty k rybníkům, šenk vína, naturální dávky a vodní tok. (MR 72/21, 14/9). 1590–91 Jevíčko s Matyášem Žalkovským z Žalkovic o dvůr a propuštění z člověčenství (MR 21/1, 21/2), 1614 Klobouky s Janem st. Říčanským z Řičan a šenky (SAB, Nálezy č. 40, f. 353 v, 376, 388) aj.

- 86 MR 17/2, f. 35.
 87 1577, 5. VI. MR 18/1, f. 372.
 88 MR 18/1, f. 222–3.
 89 MR 8/1, f. 191.
 90 ČMM 1897, str. 357–8.
 91 MR 19/2, f. 54–5, 18. II, 1581.
 92 MR 19/2, f. 20–1.
 93 MR 19/2, f. 123/4.
 94 ČMM 1897, str. 358.
 95 Dostál, *Valašská povstání*, str. 39–40.
 96 MR 19/3, f. 143.
 97 SAB, Nál. č. 40, f. 184 v.
 98 SAB N 94 187 v.
 99 MR 11/184, 24. I. 1598.
 100 MR 11/185.
 101 SAB N 40, 232 v–234.
 102 ZS II/19.
 103 G 6 ZS II/252.
 104 1604, 27. X., MR 26/142.
 105 1604, 15. XI., MR 13/85, 1–2.
 106 1605, 11. II., MR 27/47.

¹⁰⁷ AČ XXIX, 158—9, 1606, 9. VI.

¹⁰⁸ MR 28/72, 21. VIII. 1606.

¹⁰⁹ Sněmovní snešení a jednání za Karla st. z Žerotína, Žerotínské dep. SAB, č. 17.

¹¹⁰ SAB NS 662/243.

¹¹¹ SAB, N 40, 327—329.

¹¹² SAB, N 40, 353 v—355 v.

¹¹³ Kop 28, 1590, f. 15—16 v.

¹¹⁴ Tamtéž, f. 33 v—34 v.

¹¹⁵ Tamtéž, f. 77 v—78.

¹¹⁶ Tamtéž, f. 89—90.

¹¹⁷ Tamtéž, f. 112 v.

¹¹⁸ Tamtéž, f. 115—117 v.

¹¹⁹ Tamtéž, f. 130 v.

¹²⁰ Tamtéž, f. 144 v—145.

¹²¹ Tamtéž, f. 147 v—148 v.

¹²² Tamtéž, 215 v—216.

¹²³ R. 1590 odmítají kečerští kupovat ryby z panských rybníků (Kop 28, f. 263 v—264) a r. 1594 si stěžují, že jsou nuceni přijímat pod jednou, že vrchnost nespravuje cesty, ohrazuje pastviny a že chce v městě domy. (Kop 31, f. 62 v—63.) Biskup nařizuje vystěhování neposlušných (tamtéž, f. 72 v—73).

¹²⁴ Jirásek, *Poddaní*, str. 68—9.

¹²⁵ SA 9/1914, str. 57—62.

¹²⁶ ZŽ, f. 102, SA L IV č. 226.

¹²⁷ ZŽ, f. 69 v.

¹²⁸ Dostál, l. c. str. 52. M. Václavek, *Dějiny města Vsetína*, str. 227, 230—31, ZŽ, f. 139 v.

¹²⁹ Dostál, l. c. str. 54, MR 19/3, PS IV, 24v-25.

¹³⁰ ZŽ, f. 133.

¹³¹ MR 11/179.

¹³² MR 21/7, 21/6.

¹³³ MR 7/2, 19/2, 11/3, 21/2, 21/4, 21/7.

¹³⁴ MR 26/74. Velmi četné spory měla s poddanými kapitula olomoucká.

^{134a} Roku 1580 probíhaly podle biskupské korespondence (Kop. 20) tyto spory: Ketře, Frýdku, (šenky), f. 29v—30, 48, 82—83, Chvalkovice f. 96, Skalička (poddanská držba) f. 199, Drysice (roboty), f. 175, Jestřebíčko f. 13v—14, Slapanice (roboty) f. 29, 243, městečko Libavá (hony) f. 27, Veliké a Malé Slatinice (roboty pro faru), f. 62v—63, Hrabenov (farní desátky) f. 91v—92, 133, Petrovice (povinnosti) f. 238, 246v, 262, Topolná, Spytínov (zadržování platů) f. 256v, Osoblaha (roboty) f. 136. — Roku 1586: (kop. 24) městečko Slavičín (roboty) list z 9. I., Spytínov (roboty) 7. VII., Říkov Oujezd (roboty) 13. VII.; Pustiměř 22. VI.; Načeslavice, Nový Stikovec (roboty); Sehradice, Horní Kamenná Lhotka, Dolní Lhotka, Nevšová (roboty) 26. VII.; Bělovští (roboty) f. 205v; Klokočov, Skotnice, Nový Stikovec (povinnosti), f. 207v; Stražovští (neposlušnost, protivensví) f. 244; Modřice (roboty) f. 273. — Roku 1587 (kop. 25) městečko Svábenice (roboty) f. 145; 5 vesnic v držení Tetoura z Tetova (roboty) f. 95v—96; Vejsek (roboty) 10. III.; Oujezd (roboty) f. 304—305. — 1590: (kop. 28) Podbřezice, Koberžice (šenk piva) f. II; Pelhřimov (roboty) 20. II; Poruba (roboty) 2. IV., 8. IV., 6. V.; Klatačtí (roboty) f. 139v; Tuřany (roboty) 24. IX., 8. XI., 15. XI.; Svábenice městečko (mlýny, tržní přímus, nucená práce f. 226v, 229v—230. Kelč, Ketř —————

1594: (kop 31) Ketř, Kněžpole f. 62v–63; Osoblaha f. 117–117v, 102, 103v; Chrlice (proti odnětí rolí) f. 174v–175; městečko Žďár (pivní šenk) f. 1–4v; Zvole, Lukavce, Vlachov (roboty) f. 48v–49; Bílovští (roboty) f. 56, 150v; Třebetice (roboty) f. 56v, 89v; Zadovice (roboty) f. 208v–209; Dolní Lhotka, Nevšudky, Radimov (roboty) f. 54v; Jaktař (mýto, neposlušnost) f. 93v; panství Žďár (odpor proti novému opatovi) f. 68v–70; Tuřany (roboty) f. 93v–94; Dluhonice (roboty, vězení) f. 76v–78, 88v–89; Záhlinice (povinnosti) f. 248–249. Ostatní roky poskytují podobný obraz co do počtu i předmětu sporů.

^{134b} Žerotín, *Sněm 1612*, str. 51. Brandl, *Glosarium*, str. 51.

¹³⁵ Žerotín, tamtéž str. 68.

¹³⁶ Kameníček, *Sněmy III*, str. 209.

¹³⁷ Tamtéž str. 210.

¹³⁸ Žerotín, l. c. str. 52, Brandl, l. c. str. 51–2.

¹³⁹ Kameníček, *Sněmy III*, str. 212.

¹⁴⁰ O povstání nejnověji Grüll, *Robot in Oberösterreich*, str. 97 n. a Н. А. Самохина, *Феодалная реакция в Австрии во второй половине 16. в. и крестьянское восстание 1595–1597 гг.* Средние века V, стр. 85–111. Н. Sturmberger, *Georg Erasmus Tschernembl. Religion, Libertät und Widerstand*. Graz–Köln–Linz, 1953, str. 56 n.

¹⁴¹ MR 10/66.

¹⁴² MR 10/128.

¹⁴³ PS IV, f. 245.

¹⁴⁴ PS IV, f. 267.

¹⁴⁵ List otištěn v SC IX, str. 432.

¹⁴⁶ ZZ, f. 68 v–69.

¹⁴⁷ MR 11/155.